

УДК 364-78-057.87(477)(09)“192/193”
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214318>

Валентина СВІЧКАР,
orcid.org/ 0000-0002-2420-1187
аспірант кафедри педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна) svvalentina89@gmail.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІТЕТІВ ПОЛІПШЕННЯ ПОБУТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

На основі вивченого широкого кола історико-педагогічних джерел у статті висвітлюються питання становлення та розвитку соціально-педагогічної діяльності комітетів поліпшення побуту студентської молоді в Україні 20-х рр. ХХ ст.

У статті представлено аналіз загальних соціально-політичних процесів, які відбувались у країні зазначеного періоду й зумовили особливості розвитку соціально-педагогічної діяльності комітетів поліпшення побуту студентської молоді.

У процесі наукового пошуку було визначено фактори, під впливом яких відбувались становлення та розвиток соціально-педагогічної діяльності комітетів поліпшення побуту студентської молоді 20-х рр. ХХ ст. У роботі схарактеризовано основні напрями діяльності комітетів поліпшення побуту зазначеного періоду, а саме: покращення житлово-побутових умов студентів; допомога в організації харчування студентів; фінансова допомога соціально-вразливої категорії студентства; вирішення проблем лікування та оздоровлення студентів; пошук джерел фінансування для діяльності комітетів.

У процесі наукового пошуку було з'ясовано, що виникнення комітетів поліпшення побуту студентської молоді було спричинено потребою кардинальних змін і мобільних рішень у матеріально-побутовій сфері життя студентів того часу, яка була критичною. У статті доведено, що діяльність комітетів поліпшення побуту студентської молоді вирішувала житлово-побутові та матеріальні проблеми студентства й тим самим сприяла збереженню студентського контингенту в закладах вищої освіти.

Унаслідок дослідження встановлено, що діяльність комітетів поліпшення побуту студентської молоді зазначеного періоду вирішувала не тільки нагальні побутові проблеми, але й, залучаючи студентів до соціально-педагогічної діяльності, сприяла особистісному та професійному розвитку, формуванню активної громадської позиції, самосвідомості студента, розкривала його величезний ентузіазм, відповідальність та ініціативність.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, комітет поліпшення побуту студентської молоді, заклади вищої освіти, студенти.

Valentina SVICHKAR,
orcid.org/ 0000-0002-2420-1187
Graduate Student at the Department of Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) svvalentina89@gmail.net

SOCIO-PEDAGOGICAL ACTIVITY OF COMMITTEES OF IMPROVING THE LIFE OF STUDENT YOUTH OF THE 20S OF THE XX CENTURY

Based on the studied wide range of historical and pedagogical sources, the article covers the issues of formation and development of socio-pedagogical activities of committees of improving the lives of student youth in Ukraine in the 20s of the twentieth century.

The author presents an analysis of general socio-political processes which took place in the country of this period and determined the peculiarities of the development of socio-pedagogical activities of committees to improve the development of student youth.

In the process of scientific research, the factors under the influence of which the formation and development of socio-pedagogical activities of committees to improve the construction of student youth of the 20s of the twentieth century. The article characterizes the main activities of committees to improve the construction of this period, those are: improving the living conditions of students; assistance in organizing student meals; financial assistance to socially vulnerable students; solving problems of treatment and rehabilitation of students; search for sources of funding for the activities of committees. The research revealed that the emergence of student youth was caused by the need for radical changes and mobile solutions in the material and everyday life of students at that time, which was critical. The article proves that the activities of committees to improve the development of student youth solved the housing and material problems of students and, thus, contributed to the preservation of students in higher education institutions. The study revealed that the activities of committees to improve the construction of student youth of this period not only solved urgent domestic problems, but also, involving students in socio-pedagogical activities, contributed to personal and professional development, active public position, student self-awareness, revealed his great enthusiasm.

Key words: social and pedagogical activity, committees to improve the construction of student youth, institutions of higher education, students.

Постановка проблеми. Студентство є досить динамічною та активною соціальною групою, яка перебуває у стані власного формування та становлення. Діяльність соціальних інститутів, що покликані не лише здійснювати функцію контролю й управління процесами в молодіжному середовищі, але насамперед підготувати молодих спеціалістів, спроможних відповідально, самостійно та ефективно діяти у складних умовах ринкової економіки та динамічному освітньому середовищі. На сьогодні постає необхідність запровадження заходів удосконалення системи отримання освіти студентською молоддю, формування та реалізації її соціальних та економічних потреб. Досить цікавим є період 20-х років ХХ століття, коли відбулись докорінні зміни в освітньому просторі та країні загалом: студентський рух став помітним явищем громадських та соціально-політичних процесів країни. Ці роки відзначились пошуками найбільш ефективних та доцільних форм, методів, напрямів соціально-педагогічної діяльності, вивчення яких не втратило своєї актуальності та потребує ретельного переосмислення.

Аналіз досліджень. Різні аспекти проблеми соціально педагогічної діяльності розглядалися різними спеціалістами. В. Липинський та В. Прилуцький розглядали діяльність студентів та студентських організацій в УСРР у 1920-і рр. М. Бистрова висвітлює житлово-побутове забезпечення студентства. Л. Штефан та О. Кін розглядали історію становлення й розвитку проблеми.

Однак питання соціально-педагогічної діяльності комітетів поліпшення побуту 20-х р. ХХ ст. не були предметом спеціального вивчення.

Мета статті – узагальнити досвід становлення та розвитку соціально-педагогічної діяльності комітетів поліпшення побуту студентської молоді в Україні 20-х рр. ХХ ст. для використання його в сучасних умовах реформування вищої школи в Україні.

Виклад основного матеріалу. 1920-ті роки були поворотними для України. Революційні події того часу, зміна влади, реформування вищої школи, зміна соціального обличчя студентства зумовили пошук нових суспільних процесів, громадських ініціатив населення і студентства зокрема.

Серед пріоритетних завдань, котрі стояли перед інститутом вищої освіти, була підготовка нової генерації спеціалістів, талановитих організаторів та керівників, «не тільки осіб, здатних до формального та обмеженого виконання обов'язків, а й керівників господарського й куль-

турного життя, здатних самостійно спрямувати його на шлях досягнення цілей» (Кін, 2012: 221).

Перед робітничо-селянською молоддю відкрились нові горизонти та можливості, але були й перешкоди на їхньому шляху. Складні й неоднозначні соціальні, економічні та політичні процеси, пов'язані з поваленням царизму, більшовицьким переворотом, розгортанням українських визвольних змагань, справили значний вплив на громадське життя тогочасного суспільства (Кін, 2012: 221). Я. Ряппо, заступник народного комісаріату освіти УСРР, радянський діяч і педагог, співтворець системи народної освіти УСРР, характеризує стан студентства того часу, зазначив: «Підсумовуючи стан радянського студентства й умови його життя, можна сказати, що радянське студентство перебуває в гірших умовах, ніж студентство в передвоєнний час» (Ряппо, 1928: 36). Студенти вимушені були постійно боротись за виживання, що негативно впливало на їх навчання.

Аналіз історико-педагогічних джерел зазначеного періоду дозволив виділити фактори, під впливом яких відбувалось становлення та розвиток діяльності комітетів поліпшення побуту студентської молоді (КППУЧі):

- нестача коштів. Тільки незначна частина студентів отримувала стипендію від держави, але й вона не могла задовольнити їх елементарних потреб. Так, на сторінках періодичного видання того часу писали: «На жаль, доводиться констатувати, що більшість студентства знаходиться в жахливих умовах існування, вимушені за шматок хліба працювати 6–8 годин, і це стає причиною втрати фактичного зв'язку із закладом вищої освіти і всім академічним життям» (Первый дом пролетарского студенчества, 1922: 96). Фінансове становище студентів ускладнювалось введенням плати за навчання;

- відсутність житла. Гуртожитків на всіх не вистачало, під житло для студентів віддавали приміщення, які не відповідали придатним умовам для життя. «Із житловим питанням становище дедалі гірше: гуртожиток інституту народної освіти, який уміщає 50–60 осіб, не відремонтовано за відсутністю коштів: дахи течуть, немає вікон, меблів, опалення відсутнє... Але багато, особливо нових студентів, не мають і цього: живуть на вокзалі, в кутах, у якихось коробках» (ИНО, 1923: 115);

- стан здоров'я. Важким фактором, котрий впливав на студентство 20-х років ХХ століття, був слабкий стан їхнього здоров'я. З одного боку, це було зумовлено тяжкими матеріальними та побутовими умовами, з іншого – епідеміями та хронічними хворобами. Так, у своїй роботі В. При-

луцький надає жакливі статистичні дані хворих студентів на туберкульоз, тиф, анемію, функціональні нервові захворювання, хвороби шлунку та інші (Прилуцький, 2006: 85). Підтвердження цього ми знаходимо й у роботі Х. Хоруженко, В. Липинського, які зазначають, що медичні огляди того часу показували, що 92% студентів мали від одного до трьох хронічних захворювань (Хоруженко, Липинський, 2015: 174–179);

– харчування. Відсутність можливості нормального постійного харчування також була зумовлена тяжким матеріальним станом студентства того часу: «Гарячу їжу собі можу дозволити лише раз на тиждень, про чай і думати не доводиться» (Путь просвещения, 1924: 267).

Усі ці фактори ставили під загрозу факт самого існування студентства як соціальної групи. Як згадував студент одного із ЗВО того часу: «Прокинешся зранку й думаєш, а що його сьогодні їсти? І так день-у-день. До біса навчання, коли його доводиться так здобувати» (Вместо отчета, 1924: 27). Зазначимо, що подібні настрої були в більшості студентів, яка опинилась у складних життєвих умовах того часу.

Для вирішення нагальних проблем студентства було створено виборчий студентський орган – комітет поліпшення побуту студентської молоді. До його складу входили студенти, які були обрані на делегійних зборах.

Діяльність КППУЧів передусім було спрямована на вирішення житлово-побутових та матеріальних проблем студентства задля збереження його контингенту в закладах вищої освіти. На сторінках періодичних видань того часу читаємо: «З початку діяльності КППУЧа була підготовка до нового навчального року необхідних для забезпечення біднішої частини студентства умов життя та харчування» (Работа Харьковского Кубуча, 1922: 95).

Вивчення та аналіз історико-педагогічної літератури досліджуваного періоду дозволив визначити основні напрями роботи КППУЧів:

– пошук фінансування для діяльності КППУЧів, яке забезпечило «нормальний кровообіг організму КППУЧа, та дало б йому здоровий життєвий імпульс». КППУЧ організував різні заходи для вилучення коштів на вирішення житлово-побутових та матеріальних проблем, це були: студентські лотереї, аукціони, пожертви та благодійні внески та інше. В 1923 році КППУЧі перетворювались із самодіяльної студентської організації на державно-громадське об'єднання й отримували 50% коштів від місцевих бюджетів. Також, окрім цієї грошової допомоги, КППУЧам надходили гроші

від єдиного студентського податку та громадської діяльності їх виробничих підрозділів (Липинский, 1991: 116). У великих закладах вищої освіти діяли каси взаємодопомоги, котрі були філіями КППУЧів, вони надавали позики студентам. Соціально-педагогічна діяльність КППУЧів була настільки обґрунтованою, що мала свої державні місцеві апарати та бюджети. Вони намагались задіяти всі можливості для досягнення своєї мети в поліпшенні умов життя студентства. Так, на сторінках «Студента революції» зазначали, що «Однією з основних умов успішності проведення наміченого й відповідного до плану роботи в області створення фінансової бази КППУЧів полягало в тій активній та безпосередній підтримці всіх починань КППУЧем заходів, яке може й повинно здійснювати студентство» (Материальное положение студенчества, 1923: 73);

– покращення житлових умов для життя, навчання, діяльності студентів: відбудова, ремонт, будівництво будинків студентства, їдальень, лікарень та інше;

– організація харчування. За власною ініціативою КППУЧ зв'язався через повноважне представництво УСРР при закордонних організаціях з Європейської організацією допомоги студентам (ЄОДС). Завдяки цій співпраці в Харкові відкрили дві їдальні, котрі утримувались за коштів КППУЧі та надходження продовольства через ЄОДС, завдяки яким безкоштовно харчувались 2 тисячі студентів, згодом їх кількість збільшувалась (Хоруженко, Липинський, 2015: 174–179).

1. Керівництво їдальнями здійснювалось через столові комітети, членів яких вибирали самі студенти та які мали право надавати студентам картки, за якими вони безкоштовно харчувались.

2. Іншим важливим напрямом соціально-педагогічної діяльності КППУЧів було розселення студентів у будинки пролетарського студентства. Ці помешкання надавала влада в розпорядження КППУЧів. Так наприклад, у 1922 році в розпорядження КППУЧів перейшло 6 будівель для переобладнання їх у гуртожитки. «Завдяки надзвичайним зусиллям працівників КППУЧа й самостійності студентів, а також завдяки уважному ставленню до цієї роботи з боку ЦККПУ й інших Наркоматів, будинок був заново відкритий і відремонтований під гуртожиток для 1 000 осіб. При будинку була їдальня, лазня, перукарні, дезінфекційна камера, ізолятор, бібліотека, читальня, кімнати для занять, зали для лекцій, вечорів. Зрештою тут же є майстерні для шиття, столярна, слюсарня, майстерня з пошиття взуття. Деякі майстерні ще знаходяться у стадії організації» (Первый дом пролетарского

студенчества, 1922: 96–97): «Тільки наполеглива думка про необхідність досягнення поставленої мети й невичерпна енергія з боку всіх членів КППУЧа й організованої комісії, спеціально виділеної КППУЧем для технічної роботи з ремонту, могла привести до введення в експлуатацію всього будинку в п'ятиденний термін» (Работа Харьковского Кубуча, 1922: 95–96). Так охарактеризували соціально-педагогічну діяльність КППУЧів на сторінках «Студента Революції» щодо вирішення житлово-побутового питання.

3. Ще одним напрямом соціально-педагогічної діяльності КППУЧів була діяльність щодо лікування та оздоровлення студентів. КППУЧі стали опікуватись такими закладами, як амбулаторії, лікарні, аптеки, вони сприяли будівництву санаторіїв та будинків відпочинку. Студентам надавали безкоштовну медичну та медикаментозну допомогу (Первый дом пролетарского студенчества, 1922: 96–97). КППУЧі надавали лікарням допомогу у вигляді вугілля та дров для опалення й забезпечували харчуванням хворих. Соціально-педагогічна діяльність КППУЧів не обмежувалась тільки лікуванням: вони також організовували й відпочинок та оздоровлення студентів. КППУЧі створювали курортно-виборчі комісії, які розглядали заявки студентів на оздоровлення та відпочинок. Щорічно студенти відпочивали та оздоровлювались на курортах Одеси, Криму, Кавказу. Під Харковом та в Одесі були відкриті будинки відпочинку для хворих на туберкульоз (Хоруженко, Липинський, 2015: 174–179).

4. КППУЧем була проведена робота щодо надання всьому студентству пільг на проїзд

у залізничному транспорті в розмірі 50%. Також вони домагались зменшення для студентів плати за комунальні послуги, відвідувати театри, концерти та кіно на пільгових умовах. Завдяки соціально-педагогічній діяльності КППУЧів студенти безкоштовно користувались міським транспортом, лазнями та пральнями (Хоруженко, Липинський, 2015: 174–179).

Широку соціально-педагогічну діяльність КППУЧі вели в усіх сферах життя студентства й намагались максимально допомогти студентству, яке прагнуло до знань. Уважаємо за потрібне наголосити, що до складу КППУЧів уходили лише студенти, які і здійснювали соціально-педагогічну діяльність із вирішення гострих та актуальних проблем студентства того часу, яка сприяла їх особистісному та професійному розвитку.

Висновки. Виникнення та діяльність КППУЧів зобов'язані потребою вирішення стратегічного завдання збереження студентського контингенту закладів вищої освіти покращенням їх житлово-побутових та матеріальних умов. Основними напрямами соціально-педагогічної діяльності КППУЧів були пошук фінансування їх діяльності для покращення житлових умов студентства, їх навчання, харчування, лікування та відпочинку. Досвід соціально-педагогічної діяльності КППУЧів зазначеного періоду важко переоцінити, вони самостійно вирішували життєво важливі та актуальні питання студентства на загальнодержавному рівні. Це сприяло формуванню активної життєвої позиції молоді та вихованню відповідального громадянина, здатного захищати та реалізовувати свої громадські права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кін О. Організація громадської діяльності студентської молоді вищих навчальних закладів України у 20-ті рр. ХХ століття. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5(Ч. 2). С. 221–229.
2. Липинский В. Кто защитит студента? Донецк, 1991, С. 116.
3. Прилуцький В. Побут студентів в УСРР в 1920-х рр. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. № 15. С. 85.
4. Путь просвещения. 1924, № 9. С. 267.
5. Ряпо Я. Радянське студентство. Харків, 1928. С. 36.
6. Работа Харьковского Кубуча. *Студент революції*. 1922. № 1. С. 95–96.
7. Первый дом пролетарского студенчества. *Студент революції*. 1922. № 1. С. 96–97.
8. ИНО. *Студент революції*. 1923. № 2–3. С. 115
9. Материальное положение студенчества. *Студент революції*. 1923. № 4–5. С. 73.
10. Вместо отчёта. *Студент революції*. 1924. № 7. С. 27.
11. Хоруженко Х., Липинський В. Комітети покращення побуту учнів і студентів у вищих навчальних закладах УСРР у 1920-ті роки. *Краснознавство*. 2015. № 3–4. С. 174–180.

REFERENCES

1. Kin O. Orghanizacija ghromadsjkoji dijalnosti studentsjkoji molodi vyshhykh navchaljnykh zakladiv Ukrajinu u 20-ti rr. XX stolittja. [Organization of public activity of student youth of higher educational institutions of Ukraine in the 20s of the XX century] *Problemy pidghotovky suchasnogho vchytelja*. 2012, # 5 (Ch. 2). S. 221–229. [in Ukrainian]
2. Lipinskiy V.V. Kto zashchitit studenta? [Who will protect the student?] Donetsk, 1991, S. 116 [in Russian]

3. Prylucjkyj V. Pobut studentiv v USRR v 1920-kh rr. [Life of students in the USSR in the 1920s] Problemy istoriji Ukraïny: fakty, sudzhennja, poshuky. K., Instytut istoriji Ukraïny NAN Ukraïny, 2006. # 15. S. 85 [in Russian]
4. Put' prosveshcheniya [The path of enlightenment] 1924, № 9. S. 267 [in Russian]
5. Rjappo Ja. Radjansjke studentstvo. Kh., 1928. S. 36 [in Russian]
6. Rabota Harkovskogo Kubucha [The work of Kharkov Kubuch] Student revoljuciji. 1922, #1. S. 95-96 [in Russian]
7. Pervyy dom proletarskogo studenchestva. [The first house of the proletarian students] Student revoljuciji. 1922, #1. S. 96-97 [in Russian]
8. INO [INO] Student revoljuciji. 1923, #2-3. S. 115 [in Russian]
9. Materialnoe polozhenie studenchestva [Financial situation of students] Student revoljuciji. 1923, #4-5. S. 73 [in Russian]
10. Vmesto otchyota [instead of a report] Student revoljuciji. 1924, #7. S. 27 [in Russian]
11. Khrystyna Khoruzhenko, Vitalij Lypyns'kyj Komytety Komitety pokrashhennja pobutu uchniv i studentiv u vyshhykh navchal'nykh zakladakh USRR u 1920-ti roky. [Committees for improving the lives of pupils and students in higher educational institutions of the USSR in the 1920 s.] Kraevoznavstvo. 2015, # 3-4. S. 174-180. [in Ukrainian]